

NUTQ NUQSONI BO'LGAN BOLALAR BILAN ISHLASHDA SHART-SHAROITLARNING O'RNI VA ULARNING KOMMUNIKATIV RIVOJLANISHIGA TA'SIRI

Turaboyeva Dildora Abdusalomovna

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti namangan filiali

Maxsus pedagogika(logopediya) yo'nalishi

2-bosqich magistranti

+998934261838

Annotatsiya

Ushbu maqola nutq nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashda shart-sharoitlarning ahamiyati va ularning kommunikativ rivojlanishiga ta'sirini chuqur tahlil qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bolaning atrof-muhiti, o'quv xonasi sharoiti, didaktik va pedagogik vositalar, shuningdek, ijtimoiy muhit bolalarning nutq va muloqot qobiliyatlarini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Maqolada shuningdek, pedagoglar va logopedlar uchun amaliy tavsiyalar berilgan, bu esa bolalarning nutqini rivojlantirish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi. Tadqiqot jarayonida nutq nuqsoni turlariga qarab individual yondashuvning ahamiyati ham ko'rsatib o'tilgan. Shu bilan birga, maqolada kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishda shart-sharoitlarni optimallashtirish bo'yicha innovatsion metodlar va zamonaviy pedagogik texnologiyalar tahlil qilingan.

Annotation

This article provides a comprehensive analysis of the importance of conditions when working with children with speech disorders and their impact on communicative development. The study shows that the child's environment, classroom settings, didactic and pedagogical tools, as well as the social context, play a decisive role in shaping children's speech and communication skills. The article also provides practical recommendations for educators and speech therapists, helping to organize the process of speech development effectively. The research highlights the importance of individualized approaches depending on the type of speech disorder. Additionally, the article examines innovative methods and modern pedagogical technologies for optimizing conditions to enhance communicative skills.

Аннотация

В статье представлен подробный анализ значения условий работы с детьми с нарушениями речи и их влияния на коммуникативное развитие. Исследование показывает, что окружающая среда ребенка, условия в классе, дидактические и педагогические средства, а также социальный контекст играют решающую роль в формировании речевых и коммуникативных навыков детей. В статье

приведены практические рекомендации для педагогов и логопедов, которые помогают эффективно организовать процесс развития речи. Исследование подчеркивает важность индивидуального подхода в зависимости от типа нарушения речи. Кроме того, рассматриваются инновационные методы и современные педагогические технологии для оптимизации условий развития коммуникативных навыков.

Kalit soʻzlar: nutq nuqsoni, kommunikativ rivojlanish, shart-sharoit, pedagogik metodlar, bolalar psixologiyasi, nutq terapiyasi, muloqot qobiliyati, didaktik vositalar, ijtimoiy muhit, taʼlim jarayoni

Keywords: speech disorder, communicative development, conditions, pedagogical methods, child psychology, speech therapy, communication skills, didactic tools, social environment, educational process

Ключевые слова: нарушения речи, коммуникативное развитие, условия, педагогические методы, психология детей, речевая терапия, коммуникативные навыки, дидактические средства, социальная среда, образовательный процесс

Nutq nuqsoni boʻlgan bolalar bilan ishlash bugungi kunda pedagogika va logopediya sohasida eng dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. Nutq va muloqot insonning shaxsiy, ijtimoiy va akademik rivojlanishida hal qiluvchi rol oʻynaydi. Shu sababli, bolaning nutq va kommunikativ koʻnikmalarini rivojlantirishda faqat individual mashgʻulotlar emas, balki shart-sharoitlarning oʻrni ham juda muhimdir.

Shart-sharoitlar deganda, bolani oʻrab turuvchi makon, oʻquv xonasi tartibi, didaktik va pedagogik vositalar, shuningdek, ijtimoiy muhit tushuniladi. Tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, optimallashtirilgan shart-sharoitlar bolaning nutq nuqsonlarini bartaraf etishda va kommunikativ koʻnikmalarini shakllantirishda sezilarli darajada samaradorlikni oshiradi. Masalan, rang-barang didaktik materiallar, ovoz va vizual signallar bilan boyitilgan oʻquv muhiti, shuningdek, bolalar orasida ijobiy muloqotning mavjudligi nutqni rivojlantirish jarayonini tezlashtiradi va bolalarda oʻzini ifodalashga boʻlgan ishonchni oshiradi.

Nutq nuqsoni turlicha boʻlishi mumkin: artikulyatsiya buzilishi, talaffuz muammolari, lalinlik, kekkilik, artikulyator muskullarining yetarli rivojlanmaganligi va boshqa holatlar. Har bir nuqson turi bolaning kommunikativ qobiliyatiga turlicha taʼsir qiladi, shuning uchun individual yondashuv va shart-sharoitlarni optimallashtirish muhim ahamiyatga ega.

Shu bilan birga, bolalar bilan ishlash jarayonida pedagog va logopedning metodik yondashuvi, didaktik vositalardan foydalash usullari va ijtimoiy muhitning qoʻllab-quvvatlashi bolaning nutqini samarali rivojlantirishda asosiy omillar sifatida koʻriladi. Maqolaning asosiy maqsadi – nutq nuqsoni boʻlgan bolalar bilan ishlashda shart-sharoitlarning rolini tahlil qilish, ularning kommunikativ rivojlanishiga taʼsirini

aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Maqolada keltirilgan ma'lumotlar pedagoglar, logopedlar, ota-onalar va boshqa mutaxassislar uchun foydali bo'lib, bolalarning nutqini rivojlantirish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi.

Nutq nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlash jarayonida shart-sharoitlarning ahamiyati katta. Shart-sharoitlarni uch asosiy guruhga bo'lish mumkin: fizik muhit, didaktik vositalar va ijtimoiy-muloqot muhiti. Har bir komponent bolaning nutq va kommunikativ rivojlanishiga turlicha ta'sir qiladi.

Fizik muhit: O'quv xonasi va mashg'ulotlar o'tkaziladigan makon bolaning diqqatini jamlash va nutq mashqlarini samarali bajarishiga ta'sir qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, qulay yorug'lik, shovqinsiz muhit, rang-barang dekorativ elementlar va ergonomik mebel bolalarda ijobiy ruhiy holatni yaratadi. Shu bilan birga, vizual va akustik signallarni qo'llash, masalan, rangli kartochkalar, rasmlar, slaydlar va ovozli ko'rsatmalar, bolalarning nutq mashqlarini osonroq tushunishiga yordam beradi.

Didaktik vositalar: Nutq terapiyasi jarayonida didaktik vositalar bolaning nutq va muloqot qobiliyatlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Masalan: Artikulyatsiya mashqlari uchun maxsus plastmassa yoki yumshoq o'yinchoqlar. Fonetik kartochkalar va rasmlar lug'at. Multimedia vositalari: audio va video materiallar orqali talaffuz va so'z boyligini oshirish.

Didaktik vositalardan foydalanish shart-sharoitni boyitadi, bolaga mashqni qiziqarli va interaktiv tarzda bajarishga imkon beradi. Shu bilan birga, individual yondashuvni ta'minlash orqali bolalarning nutqdagi zaif tomonlarini aniqlash va ularni bartaraf etish osonlashadi.

Ijtimoiy-muloqot muhiti: Bolalarning nutq va kommunikativ rivojlanishi faqat individual mashg'ulotlar bilan emas, balki ijtimoiy muloqot muhiti orqali ham shakllanadi. Pedagog va logopedning muloqot uslubi, sinfdoshlar bilan o'zaro ta'sir, ota-onalarning qo'llab-quvvatlashi bolalarning nutqini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Masalan, kichik guruhlarda o'tkaziladigan mashg'ulotlar bolalarga o'z fikrini ifodalash, savol-javoblarni o'rganish va muloqot qobiliyatini oshirish imkonini beradi. Ijtimoiy muhitni rag'batlantiruvchi elementlar — masalan, tabriklash tizimi, yutuqlarni vizual tarzda ko'rsatish — bolalarda motivatsiya va o'zini ifodalashga bo'lgan ishonchni kuchaytiradi.

Individual yondashuv: Nutq nuqsoni turi va darajasiga qarab individual yondashuv zarur. Masalan: Artikulyatsiya buzilishlari bo'lgan bolalar uchun og'iz va til mushaklarini rivojlantirish mashqlari. Lalinlik yoki kekkilik mavjud bo'lsa, talaffuzni to'g'rilash mashqlari va ovozli mashqlar. Nutqni kech rivojlantirgan bolalar bilan interaktiv o'yinlar orqali so'z boyligini oshirish.

Individual yondashuvni ta'minlash shart-sharoitlarning optimallashtirilishini ham o'z ichiga oladi: o'quv muhiti, didaktik vositalar va ijtimoiy muloqot elementi bolaning nutq xususiyatlariga moslashtiriladi.

Innovatsion metodlar: So'nggi yillarda nutq terapiyasi va pedagogik metodologiyada innovatsion texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Masalan: Kompyuter va planshetlar yordamida interaktiv mashqlar. Audio-vizual dasturlar orqali talaffuzni kuzatish va tuzatish. Virtual reallik (VR) va multimodal o'yinlar bolalarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali. Ushbu texnologiyalar shart-sharoitlarni boyitadi, bolalarning e'tiborini jalb qiladi va nutq mashqlarini qiziqarli qiladi.

Nutq nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashda shart-sharoitlarning o'rni muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bolaning fiziki muhiti, didaktik vositalar, ijtimoiy muhit va pedagogning individual yondashuvi uning nutq va kommunikativ rivojlanishiga sezilarli ta'sir qiladi. Qulay va rag'batlantiruvchi o'quv muhiti bolalarning diqqatini jamlash, nutq mashqlarini to'g'ri bajarish va o'zini ifodalashga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam beradi.

Didaktik vositalar — rasmlı kartochkalar, audio va video materiallar, artikulyatsiya mashqlari uchun maxsus o'yinchoqlar — bolalarning nutqini shakllantirishda interaktiv va qiziqarli imkoniyatlar yaratadi. Shu bilan birga, ijtimoiy-muloqot muhiti, ya'ni sinfdoshlar bilan muloqot, ota-onalarning qo'llab-quvvatlashi va pedagogning samarali metodik yondashuvi bolalarning kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Shuningdek, individual yondashuv nutq nuqsoni turiga va bolaning rivojlanish darajasiga moslashgan metodlarni qo'llash imkonini beradi. Artikulyatsiya buzilishlari, talaffuz muammolari yoki kech rivojlanayotgan nutq kabi holatlar har bir bola uchun alohida yondashuvni talab qiladi. Innovatsion pedagogik va texnologik usullar — interaktiv multimedia dasturlari, virtual reallik, audio-vizual mashqlar — nutq va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonini samarali qiladi, bolalar uchun o'qish va mashqlarni qiziqarli va motivatsion qiladi.

Natijada, shart-sharoitlarni optimallashtirish va individual yondashuvni qo'llash bolalarning nutqini rivojlantirishni samarali va tizimli tarzda tashkil etishga imkon beradi. Ushbu tadqiqot pedagoglar, logopedlar va ota-onalar uchun amaliy tavsiyalar beradi va nutq nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlash jarayonini yanada samarali qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ахунов, И.Г. Логопедия для дошкольников и школьников. — Москва: Просвещение, 2019.
2. Борисова, Е.В. Речевая терапия и коррекция речи у детей. — Санкт-Петербург: Речь, 2020.

3. Гусейнова, Л.М. Методика работы с детьми с нарушениями речи. — Баку: ЭЛМ, 2018.
4. Jones, L., & Smith, P. Speech and Language Development in Children with Communication Disorders. — New York: Routledge, 2021.
5. Kalyan, S. Innovative Techniques in Speech Therapy for Children. — London: Sage Publications, 2020.
6. Кузнецова, Н.Н. Коммуникативное развитие детей с речевыми нарушениями. — Москва: Академия, 2019.
7. Левина, Т.С. Психология развития ребенка: особенности речевого развития. — Санкт-Петербург: Питер, 2018.
8. Умарова, С.С. Инновационные методы в педагогике и логопедии. — Ташкент: Маърифат, 2022.
9. G.Jumanazrova. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ingliz tilidagi og'zaki nutq kompetensiyasini shakllantirish jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish metodikasi. TADQIQOTLAR Jahon ilmiy – metodik jurnali 70 - SON Sentabr– 2025. ISSN:3030-3613
10. G.Jumanazarova. Boshlang'ich ta'lim jarayonida ingliz tilini integratsiyalashgan darslar asosida o'qitish metodikasi. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. 53-son_1-to'plam_Sentabr -2025. ISSN:3030-3621
11. G.Jumanazarova. Olim Abdurashid Munavvarovning o'qituvchilik va tashkilotchilik mahorati. NamDU ilmiy axborotnomasi. Namangan, ISSN: 2181-1458. 4-son, 2023.-586-589-b.
12. G.Jumanazarova. Oilaviy tarbiya samaradorligini oshirish borasidagi izlanishlar. "Maktabgacha va boshlang'ich ta'limning dolzarb masalalari" xalqaro ilmiy-amaliy anjuman. Farg'ona, 2022.- 414-419-b.
13. G.Jumanazarova. The features of the works of uzbek family scholar Abdurashid Munavvarov in the development of the pedagogical system of proper organization of family upbringing. Jurnal Ilmu Sosial, Politik dan Humaniora Vol: 4, No 1, 2024, ISSN: 2798-8260. pp. 1-7.
14. G.Jumanazarova. Pedagogical technologies for improving family relations in the organization of family upbringing. "Современные исследования: теория и практика" Сборник статей международной научно-практической конференции, 2024. pp. 55-60.